

III. A NÉPESSÉGFEJLŐDÉS ÁLTALÁNOS ÁTTEKINTÉSE

[1. VÁLTOZAT]

A jelenkori Erdély területén végrehajtott népszámlálásokkal kapcsolatban már említettük, hogy e terület népességének számára vonatkozóan megbízható statisztikai adatok csak 1869 óta állnak rendelkezésre.

De tudnunk kell azt is, hogy az 1869. évi népszámlálás begyűjtött anyagából községi részletezésben csupán a lélekszám-adatokat tették közzé, ami megfelelő alap ugyan e terület népességszámának pontos kimutatásához, de nem ahhoz, hogy a népesség demográfiai viszonyait is megismerhessük.

A jelenkori Erdély fontosabb népességi jellemzőiről, így a műveltségi és foglalkozási viszonyokról, valamint a népesség nemzetiségi (anyanyelvi) összetételéről is csak az 1880. évi népszámlálás községsoros adatai alapján tájékozódhatunk.

Ambár az osztrák statisztikai hivatal által 1850-ban végrehajtott népszámlálás a nemzetiségi viszonyokra is kiterjedt, ennek alapján – a már ismert okokból – a vizsgált terület népességének száma, következésképpen nemzetiségi megoszlása sem állapítható meg, függetlenül attól, hogy eredményeit már akkor nem tartották kielégítőnek.^[...]

Ezért tehát a jelenkori Erdély népességének nemzetiségi viszonyai tekintetében az első számszerű adatok forrása az 1880. évi népszámlálás, melynek eredményei e terület népességének etnikai sokszínűségét tükrözik. A nemzetiségi viszonyok alakulását az azóta tartott népszámlálások számsoraira támaszkodva a dolgozat IV. részében fogjuk behatóbban elemezni.

Mire támaszkodhatunk azonban, ha választ keresünk arra a kérdésre, hogyan és mikor telepedtek meg, milyen mértékben és mely tényezők hatására gyarapodtak vagy gyengültek itt azok a népcsoportok, melyek számereje először 1880-ban méretett fel? Ennek a hosszú évszázadokra visszanyúló folyamatnak a feltárása és megvilágítása a történeti demográfiai kutatás bonyolult, de – talán ezért – mindeddig megoldatlan feladata.

Ebben a korszakban – nevezzük prestatistikai korszaknak – jobbra csak gyér történelmi adalékok, különböző egyházi, adózási vagy katonai célú összeírások alapján, szakszerű becslés útján lehet következtetni a népesség nagyságára és etnikai összetételére. Az ismert, egymásnak gyakran ellentmondó becslési eredmények óvatosságra intenek, s emiatt az alábbiakban inkább a fellelhető források, valamint az azokból levont következtetések bemutatására és kritikai elemzésére szorítkozunk, állásfoglalásunk tévedhetetlenségének igénye nélkül.

Tekintettel arra, hogy a történeti Erdély ebben a korszakban még külön területi egységet alkotott, a népesedéstörténeti folyamatok nyomon követése itt – nem kevésbé a jóval gazdagabb forrásanyagnak köszönhetően is – viszonylag kevesebb nehézségbe ütközik. Ezért a most következő első fejezetben külön vázoljuk a történeti Erdély népességének fejlődését, különös figyelmet fordítva a három nagy népcsoport: a románok, magyarok és szászok számerejének felmérésére vonatkozó becslésekre és összeírásokra.

A már többször ismételt okokból a volt magyarországi részek népesedéstörténetének hasonló összefoglalására az ismert források nem nyújtanak lehetőséget. Ezt a hiányt a jelenkori Erdély területén meghonosodott egyéb népcsoportok vázlatos ismertetése által kívánjuk pótolni, ami e rész második fejezetének tárgya lesz.

Végül a 3. fejezetben bemutatjuk a jelenkori Erdély népességének fejlődését 1869–1966 között, ezúttal már a statisztikai számbavételek tükrében.

III. A NÉPESSÉGFEJLŐDÉS ÁLTALÁNOS ÁTTEKINTÉSE

[2. VÁLTOZAT]

Viszonylag rövid – alig egy évszázadnyi – az a korszak, amelyben a jelenkori Erdély népesedéstörténete a rendszeres statisztikai számbavételek tükrében vizsgálható.

Kétségtelen, hogy az ezt megelőző korszak, az 1869-ig lepergett hosszú évszázadok népesedéstörténetének átfogó feldolgozása jóval bonyolultabb feladat. Ebben az úgynevezett „prestatisztikai korszak”-ban a népesség nagyságára és összetételére jobbra csak gyér történelmi adalékok, valamint rendszertelenül tartott egyházi, adózási vagy katonai célú összeírások figyelembe vételével, szakszerű becslés útján lehet következtetni.

Tanulmányunk e részében főleg arra keresünk választ: mikor telepedtek meg, erősödtek vagy gyengültek itt azok a népcsoportok, amelyek pontos számerejét – az egész területre kiterjedően – első ízben az 1880. évi anyanyelvi statisztika mérte fel.^[...] Az idevonatkozóan eddig feltárt források ismertetésén túlmenően csupán az ezekre alapozott – gyakran ellentmondásos – becslési eredmények bemutatására és kritikai elemzésére szorítkozunk.

E feladatot úgy véltük megoldhatónak, hogy előbb – az első fejezetben – külön kísérik figyelemmel a történeti Erdély – mint ebben a korszakban külön területi egység – népesedéstörténetét, és pedig a rendelkezésre álló gazdagabb forrásanyagra tekintettel kissé részletesebben. Ennek során hangsúlyozott figyelmet fordítunk a magyar–román–szász szimbiózis alakulására.

A történeti Erdély peremvidékén fekvő megyékre vonatkozó népesedési forrásanyag egyrészt meglehetősen töredékes, másrészt nem kellően részletezett abban a vonatkozásban, hogy e megyék ma Romániához tartozó részeinek népesedéstörténetét – a vizsgálódásunk körébe nem tartozó részeitől elkülönítve – összefoglalhassuk. E problémát úgy gondoltuk áthidalhatónak, hogy a második fejezetben számba vesszük a jelenkori Erdély területén az idők folyamán meghonosodott egyéb etnikai csoportokat, a megtelepedés idejére vonatkozó adatokkal.

Ezt követően a vallás és etnikum ebben a korszakban szorosra fűződő kapcsolata lesz a 3. fejezet tárgya.

Végül a 4. fejezetben áttekintjük a jelenkori Erdély népességének fejlődését 1869 és 1977 között a statisztikai számbavételek tükrében.